

ΑΝΑΛΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Μεθοδολογία

1. Ιστορικός Γραμματισμός

Όπως αναφέρεται στο Γενικό Σκοπό του μαθήματος της Ιστορίας, αυτός επιδιώκεται μέσω της ανάπτυξης **ιστορικού γραμματισμού**: της παράλληλης δηλαδή ανάπτυξης **γνώσης περιεχομένου** και **επιστημολογικής κατανόησης**.

Η ανάπτυξη συνεκτικής και επαρκούς γνώσης περιεχομένου αποτελεί απαραίτητο στοιχείο του ιστορικού γραμματισμού. Οι μαθητές και οι μαθήτριες δεν μπορούν να ξέρουν Ιστορία αν δεν γνωρίζουν για το παρελθόν και για τις ερμηνείες σχετικά με το τι συνέβη σε αυτό. Θα πρέπει να είναι σε θέση να τοποθετούν τον εαυτό τους μέσα στο χρόνο (να προσανατολίζονται στο χρόνο), ώστε να μπορούν να αντιλαμβάνονται το παρόν και το μέλλον τους μέσα από το συγκεκριμένο του παρελθόντος. Επιπλέον, δεν υπάρχει καμιά εγγύηση ότι η απλή γνώση των γεγονότων του παρελθόντος παρέχει, από μόνη της, τη δυνατότητα σύνδεσης και νοηματοδότησης των γεγονότων του παρελθόντος με το παρόν και με όσα συμβαίνουν σε αυτό. Οι μαθητές και οι μαθήτριες χρειάζονται ένα παρελθόν το οποίο να μπορούν να χρησιμοποιήσουν, δηλαδή ένα παρελθόν το οποίο να μπορούν να θυμούνται (αλλά και ένα παρελθόν το οποίο να αξίζει να θυμούνται). Ακόμα και με την επίτευξη του στόχου για συνεκτική και επαρκή γνώση περιεχομένου, οι μαθητές και οι μαθήτριες θα εξέλθουν του εκπαιδευτικού συστήματος εξακολουθώντας να αγνοούν μεγάλο μέρος του περιεχομένου της Ιστορίας. Ακόμη και οι επαγγελματίες ιστορικοί δεν είναι σε θέση να κατακτήσουν το σύνολο της γνώσης που έχει παραχθεί από την επιστήμη της Ιστορίας σχετικά με το παρελθόν. Είναι λοιπόν εξίσου σημαντικό, οι μαθητές και οι μαθήτριες να εξοικειωθούν από νωρίς με την ιστορική αναζήτηση (την ιστορική σκέψη και τις λογικές και τις μεθόδους της επιστήμης της Ιστορίας). Η ανάπτυξη επιστημολογικής κατανόησης στην Ιστορία θα εφοδιάσει τους μαθητές και τις μαθήτριες με τα κατάλληλα εκείνα νοητικά εργαλεία που θα τους/τις καταστήσουν ικανούς/ες να αντεπεξέλθουν στις πολλαπλές και αντικρουόμενες ιστορίες που θα συναντούν καθημερινά και να αναζητούν απαντήσεις στα νέα ερωτήματα που διαρκώς θα προκύπτουν.

ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ ΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΣ

1.1. Ανάπτυξη γνώσης περιεχομένου

Ο όρος γνώση περιεχομένου αναφέρεται:

- στη γεγονотική γνώση του παρελθόντος (γεγονότα, καταστάσεις, προσωπικότητες, ημερομηνίες, κ.λπ.);
- στις έννοιες περιεχομένου που χρησιμοποιούνται στην ιστορική αφήγηση.

1.1.1. Γεγονотική γνώση του παρελθόντος

Βασική επιδίωξη της Ιστορικής Παιδείας είναι να καταστούν οι μαθητές και μαθήτριες ικανοί/ες να προσανατολίζονται στον χρόνο μέσα από την ανάπτυξη γνώσης περιεχομένου, την οποία να θυμούνται και να χρησιμοποιούν για να κατανοούν το παρελθόν και τη σχέση του με το παρόν και το μέλλον.

Πέρα από την οικοδόμηση γνώσης περιεχομένου για συγκεκριμένα γεγονότα, περιόδους, φαινόμενα και προσωπικότητες επιδιώκεται επίσης η ανάπτυξη, από τους μαθητές και τις μαθήτριες, ιστορικών πλαισίων τα οποία να διαθέτουν συνοχή και στα οποία η γνώση του παρελθόντος οργανώνεται και αποκτά σημασία. Για την ανάπτυξη αυτών των πλαισίων παρέχονται ευκαιρίες για μελέτη χρονικών διαστημάτων μεγάλης κλίμακας (επισκοπήσεις) δίνοντας έμφαση στην κατανόηση αλλαγών και συνεχειών στα βασικά χαρακτηριστικά διαφορετικών ιστορικών περιόδων. Οι επισκοπήσεις αυτές διδάσκονται συνήθως στην αρχή μιας σχολικής χρονιάς και περιλαμβάνουν όλες τις ιστορικές περιόδους οι οποίες θα διδαχθούν

στη συγκεκριμένη χρονιά αλλά και αυτές που διδάχθηκαν στις προηγούμενες. Κατά το σχεδιασμό των μαθημάτων (μελέτη συγκεκριμένων γεγονότων, φαινομένων, προσωπικοτήτων), θα πρέπει να εντοπίζονται τα στοιχεία που σχετίζονται με την ανάπτυξη των ιστορικών πλαισίων (π.χ. χαρακτηριστικά τα οποία αποτελούν στοιχεία των μεγάλων αλλαγών και συνεπειών που μελετήθηκαν στις επισκοπήσεις) και να επιδιώκονται συνδέσεις και συγκρίσεις με άλλες περιόδους.¹ Κατά τακτά χρονικά διαστήματα οι μαθητές και οι μαθήτριες επιστρέφουν στα αρχικά πλαίσια (που προέκυψαν από τις επισκοπήσεις) για να τα εμπλουτίσουν ή να τα αναθεωρήσουν ανάλογα με νέες πληροφορίες που προκύπτουν από τις διερευνήσεις τους.

Τονίζεται ότι αυτά τα ιστορικά πλαίσια δεν μπορούν να αναπτυχθούν χωρίς την ταυτόχρονη ανάπτυξη της ιστορικής σκέψης και κατανόησης των παιδιών.²

Στα μαθήματα Ιστορίας δίνεται η ευκαιρία – παράλληλα με την Ιστορία της Κύπρου και της Ελλάδας – για μελέτη θεμάτων από την ευρωπαϊκή και την παγκόσμια Ιστορία. Οι μαθητές και οι μαθήτριες δεν θα είναι ποτέ σε θέση να κατανοήσουν τον κόσμο στον οποίο ζουν (ειδικά τον πολύπλοκο σύγχρονο κόσμο, όπου απομακρυσμένα μεταξύ τους μέρη αλληλεπιδρούν σε καθημερινή βάση), αν δεν έχουν την ευκαιρία να μελετήσουν το παρελθόν πέρα από τα στενά πλαίσια του τοπικού παρελθόντος, το οποίο, ούτως ή άλλως, δεν μπορεί να υπάρξει και να έχει νόημα από μόνο του. Επίσης, προσφέρεται στους μαθητές και τις μαθήτριες η ευκαιρία να δουλέψουν με ιστορίες διάφορων ομάδων (ηλικιακών, εθνικών, ιδεολογικών, κοινωνικών, θρησκευτικών και ομάδων φύλου) σε τοπικό, περιφερειακό και παγκόσμιο επίπεδο. Επιπλέον, μελετούνται ποικίλες πτυχές της Ιστορίας (καθημερινή ζωή και συνθήκες εργασίας, επιστήμη, εκπαίδευση, κοινωνικές αλλαγές, τεχνολογική ανάπτυξη, πολιτική Ιστορία κ.ά.).

1.1.2. Έννοιες περιεχομένου

Οι έννοιες περιεχομένου αποτελούν τους διάφορους όρους που χρησιμοποιούν οι ιστορικοί για να περιγράψουν πολιτικά, κοινωνικά, οικονομικά και πολιτιστικά φαινόμενα (π.χ. εμπόριο, δημοκρατία, βασιλιάς, δουλεία, σύνταγμα κ.λπ.). Οι έννοιες αυτές είναι πάρα πολλές και αναφέρονται σε διάφορους τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας. Η επιλογή των εννοιών περιεχομένου που θα αναπτυχθούν στη διδασκαλία της Ιστορίας εξαρτάται από τη σχέση που αυτές έχουν με τη γνώση περιεχομένου που θα διδαχθεί. Πέρα από αυτή την επιλογή, επιδιώκεται οι μαθητές και οι μαθήτριες να κατανοήσουν ότι το νόημα των εννοιών περιεχομένου μπορεί να αλλάζει στο χώρο και το χρόνο. Η κατάκτηση μιας έννοιας σε ένα συγκεκριμένο συγκείμενο δεν σημαίνει αυτόματα ότι αυτή εξακολουθεί να έχει το ίδιο νόημα και σε ένα άλλο (π.χ. η έννοια της βασίλισσας στα μεσαιωνικά χρόνια έχει πολύ διαφορετικό περιεχόμενο από την έννοια της βασίλισσας στον 21^ο αιώνα). Νοείται ότι το χαρακτηριστικό αυτό των εννοιών περιεχομένου λαμβάνεται υπόψη και από τον/την εκπαιδευτικό κατά το σχεδιασμό των μαθημάτων του/τις.

¹ Παραδείγματος χάριν στα μαθήματα όπου γίνεται μελέτη της κοινωνικής οργάνωσης των ανθρώπων στην εποχή του Χαλκού γίνονται συγκρίσεις και εντοπίζονται αλλαγές και συνέχειες σε σχέση με την Νεολιθική και Παλαιολιθική εποχή.

² Lee, ό.π.· Shemilt, ό.π..

1.2. Ανάπτυξη επιστημολογικής κατανόησης

Η γνώση στην επιστήμη της Ιστορίας προκύπτει μέσα από την προσπάθεια οικοδόμησης αφηγήσεων και ισχυρισμών για το παρελθόν οι οποίοι προκύπτουν από την αλληλεπίδραση των ανθρώπων με τα ίχνη του παρελθόντος (πηγές). Η αλληλεπίδραση βασίζεται σε συγκεκριμένες μεθόδους και λογικές οι οποίες αποτελούν χαρακτηριστικά της επιστήμης της Ιστορίας (επιστημολογική κατανόηση). Η διδασκαλία της Ιστορίας στο παρόν αναλυτικό πρόγραμμα προσεγγίζεται ως μια οικοδομιστική διερευνητική διαδικασία στην οποία, όπως και στην επιστήμη της Ιστορίας, η γνώση για το παρελθόν οικοδομείται από τους μαθητές και της μαθήτριες μέσα από διαδικασίες ιστορικής διερεύνησης.

Λαμβάνεται σοβαρά υπόψη το γεγονός ότι οι μαθητές και οι μαθήτριες έρχονται στην τάξη φέρνοντας μαζί τους ένα σύνολο ιδεών, οι οποίες βασίζονται στη δική τους εμπειρία για τον κόσμο και για το πώς συμπεριφέρονται συνήθως οι άνθρωποι σε συγκεκριμένες περιστάσεις, αλλά και για το πώς μαθαίνουμε για το παρελθόν.³ Η έρευνα δείχνει ότι από πολύ μικρή ηλικία τα παιδιά αρχίζουν να αναπτύσσουν αντιλήψεις για τον κόσμο, οι οποίες ασκούν ισχυρή επίδραση στην ενσωμάτωση καινούργιων εννοιών και αντιλήψεων.⁴ Οι προϋπάρχουσες αυτές ιδέες είναι δυνατόν να δημιουργήσουν προβλήματα στη διδασκαλία της Ιστορίας, αφού ιδέες που λειτουργούν ικανοποιητικά στην καθημερινή ζωή, δεν μπορούν απαραίτητα να εφαρμοστούν με επιτυχία στη μελέτη της Ιστορίας.⁵ Έτσι, εάν δεν ληφθούν εξ αρχής υπόψη οι αρχικές αντιλήψεις των παιδιών, είναι ορατός ο κίνδυνος είτε τα παιδιά να μην είναι σε θέση να κατανοήσουν τις νέες έννοιες και πληροφορίες που διδάσκονται· είτε να χρησιμοποιήσουν τις πληροφορίες αυτές μόνο για τους σκοπούς της αξιολόγησής τους και να επιστρέψουν αργότερα, εκτός τάξης, στις προϋπάρχουσες ιδέες τους.⁶

Παρόλο που η έρευνα μας πληροφορεί σχετικά με τις πιθανές ιδέες των μαθητών και μαθητριών, δεν υπάρχει τρόπος να γνωρίζουμε με ακρίβεια τις ιδέες που μπορεί να συναντήσουμε σε μια συγκεκριμένη τάξη στην οποία διδάσκουμε. Γι' αυτό το λόγο, είναι σημαντικό στα μαθήματα Ιστορίας να δίνονται ευκαιρίες έκφρασης αυτών των ιδεών, ώστε να αναδεικνύονται οι όποιες εναλλακτικές ιδέες είναι προβληματικές. Επιδιώκεται λοιπόν η καλλιέργεια στην τάξη του κατάλληλου κλίματος ώστε οι μαθητές και οι μαθήτριες να νιώθουν άνετα να εκφραστούν χωρίς τον φόβο της αρνητικής αντίδρασης ή της κριτικής από τους/τις συμμαθητές/τριες ή τον/την εκπαιδευτικό. Επιπλέον, όταν τα παιδιά εκφράζουν ιδέες που αποτελούν παρανοήσεις, αυτές δεν πρέπει να συνιστούν απλά το αντικείμενο διορθώσεων εκ μέρους του/της εκπαιδευτικού, αλλά να αποτελούν τη βάση για τη δημιουργία μαθησιακών περιστάσεων που θα τα βοηθήσουν να προχωρήσουν στην κατασκευή πιο ισχυρά θεμελιωμένων ιδεών.

³ Lee, P.J. (2005). Putting Principles into Practice: Understanding History. Στο M.S. Donovan & J.D. Bransford (επιμ.). *How Students Learn: history, mathematics and science in the classroom*. Washington DC: National Academy Press.

⁴ Bransford J.D, Brown A. L., & Cocking R.R. (επιμ.) (2000). *How People Learn: Brain, Mind, Experience, and School*. Washington DC: National Academy Press.

⁵ Lee, P. J., ό.π..

⁶ Bransford,, J. D., Brown, A. L. & Cocking, R. R., ό.π..

Η ανάπτυξη της επιστημολογικής κατανόησης των παιδιών επιτυγχάνεται είτε με την ανατροπή των προβληματικών ιδεών που εμποδίζουν την ανάπτυξη πιο ισχυρών ιδεών, είτε με το κτίσιμο πάνω σε ιδέες που, αν και δεν είναι αρκετά ισχυρές, μπορούν να αποτελέσουν τη βάση για πιο ανεπτυγμένες και πολύπλοκες ιδέες. Τα πιο πάνω, όμως, δεν μπορούν να επιτευχθούν με απλές αναφορές στο πώς μελετούμε και κατανοούμε το παρελθόν. Με άλλα λόγια, τα παιδιά δεν πρόκειται να εγκαταλείψουν τις προβληματικές τους ιδέες απλά επειδή τους το λέει ο/η εκπαιδευτικός. Τα παιδιά θα προχωρήσουν στην ανάπτυξη πιο ισχυρών ιδεών μόνον όταν, μέσα από εμπλοκή τους στη μαθησιακή διαδικασία, αντιληφθούν από μόνα τους ποιες από τις ιδέες τους δεν λειτουργούν και πρέπει επομένως να αναθεωρηθούν· όταν δηλαδή αντιληφθούν ότι ο τρόπος με τον οποίο αντιλαμβάνονται την Ιστορία και το παρελθόν δεν τα βοηθά να δώσουν απαντήσεις στα ιστορικά ερωτήματα που συναντούν, ή τα οδηγεί σε λανθασμένα συμπεράσματα και υποθέσεις σχετικά με το παρελθόν.

Η διεθνής έρευνα γύρω από την ιστορική κατανόηση των παιδιών δείχνει ότι τα παιδιά του Δημοτικού Σχολείου μπορούν να αναπτύξουν ισχυρές ιδέες για την Ιστορία και για το πώς μαθαίνουμε για το παρελθόν. Από τα ερευνητικά δεδομένα προκύπτει επίσης ότι η εκπαίδευση μπορεί να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη της ιστορικής σκέψης των μαθητών και των μαθητριών.⁷

Από τα πιο πάνω είναι προφανές ότι η ανάπτυξη της επιστημολογικής κατανόησης των παιδιών αποτελεί βασικό στόχο της διδασκαλίας της Ιστορίας, και στο παρόν Αναλυτικό Πρόγραμμα Ιστορίας αποκτά πρωτεύουσα σημασία. Η ανάπτυξη αυτού του είδους κατανόησης επιδιώκεται μέσα από την ανάπτυξη των ιδεών των παιδιών γύρω από επιστημολογικές έννοιες, των δεξιοτήτων που σχετίζονται με την Ιστορία και των στάσεων τους απέναντι στην Ιστορία και το παρελθόν.

---

⁷ Βλέπε Lee (2006)· Lee & Ashby (2001)· Lee & Ashby (2000)· Lee, Dickinson & Ashby (2001).

1.2.1 Επιστημολογικές έννοιες της Ιστορίας (έννοιες δευτέρου επιπέδου)⁸

Οι έννοιες αυτές αποτελούν κανόνες και εργαλεία τα οποία χρησιμοποιούνται για να ορίσουμε το τι νομιμοποιούμαστε να πούμε σχετικά με το παρελθόν και το πώς δομούμε ιστορικές αφηγήσεις, καθώς και για να εξηγήσουμε το τι συνέβη στο παρελθόν. Σε αυτή την κατηγορία περιλαμβάνονται έννοιες όπως ο χρόνος, οι αιτίες και οι συνέπειες, η αλλαγή και η συνέχεια, τα τεκμήρια, οι αναφορές, η σημαντικότητα, η ιστορική ενσυναίσθηση κ.ά. Οι έννοιες αυτές ορίζουν τη σχέση ανάμεσα στο «γνωστό παρελθόν» και στο «πραγματικό παρελθόν», δίνοντας προτεραιότητα στις ιστορικές αναφορές (που αποτελούν προϊόν ιστορικής έρευνας), σε αντιδιαστολή με τους μύθους, τη συλλογική μνήμη, τη δημοσιογραφία και τη φαντασία. Επιδιώκεται τα παιδιά να αναπτύξουν τις ιδέες τους για αυτές τις επιστημολογικές έννοιες της Ιστορίας, οι οποίες μπορούν να τα βοηθήσουν να εξερευνήσουν το παρελθόν, να κατανοήσουν το παρόν και να συνεχίσουν να μαθαίνουν Ιστορία ακόμα και μετά την έξοδό τους από το εκπαιδευτικό σύστημα.

Στον πίνακα που ακολουθεί δίνεται μια περιγραφή των βασικών εννοιών, των οποίων η καλλιέργεια επιδιώκεται μέσα από το μάθημα της Ιστορίας. Οι ιδέες που περιγράφονται πιο κάτω αποτελούν τους τελικούς στόχους στους οποίους η διδασκαλία της Ιστορίας θα πρέπει να βοηθήσει τους μαθητές και τις μαθήτριες να φθάσουν μέχρι το τέλος της σχολικής τους καριέρας. Παρά το μακροχρόνιο της διαδικασίας, κατά τη διδασκαλία της Ιστορίας ο/η εκπαιδευτικός είναι σημαντικό να γνωρίζει την κατεύθυνση προς την οποία διδάσκει και να στοχεύει προς αυτήν. Οι δείκτες επιτυχίας και επάρκειας για την επιστημολογική κατανόηση σε κάθε τάξη πληροφορούν για το τι αναμένεται από τα παιδιά στις διάφορες ηλικίες.

Η διδασκαλία εννοιών δεν μπορεί να φέρει αποτελέσματα μόνο μέσα από μερικές συζητήσεις στην τάξη ή μερικά παραδείγματα. Είναι σημαντικό οι εκπαιδευτικοί να επανέρχονται σε αυτές τις έννοιες συστηματικά, χρησιμοποιώντας το κατάλληλο διδακτικό υλικό. Τονίζεται, επίσης, ότι η διδασκαλία τέτοιων εννοιών αποτελεί μια διαδικασία συνεχούς ανάπτυξης όλο και ισχυρότερων ιδεών, μέσα από ένα συνεχή διάλογο αντικρουόμενων απόψεων με τεκμηριωμένα επιχειρήματα.

Έννοια	Ιδέες που πρέπει να αναπτυχθούν
Χρόνος	Οι μαθητές και οι μαθήτριες θα πρέπει να βοηθηθούν, ώστε να κατανοήσουν τη διάκριση ανάμεσα στο παρελθόν και το παλιό/προβληματικό. Επίσης, θα πρέπει να αναπτύξουν την κατανόησή τους για την περιοδολόγηση. ⁹ Θα πρέπει επίσης να έχουν υπόψη ότι η κατανόηση των ιστορικών περιόδων απαιτεί βαθιά γνώση της Ιστορίας, την οποία αυτές ορίζουν, οργανώνουν και συνοψίζουν. ¹⁰ Θα πρέπει επίσης να έχουν υπόψη ότι όροι που χρησιμοποιούμε στην καθημερινή μας ζωή, σε σχέση με τις ιστορικές περιόδους, μπορεί να έχουν διαφορετικό περιεχόμενο στην Ιστορία. ¹¹ Πολύ σημαντική είναι

⁸ Οι έννοιες αυτές είναι επίσης γνωστές και ως «μετα-έννοιες» και «διαδικαστικές έννοιες».

⁹ Οι ιστορικές περίοδοι συνήθως δεν μπορούν να ορισθούν με βάση συγκεκριμένα αρχικά και τελικά χρονικά σημεία, γιατί αυτά μπορεί να διαφέρουν ανάλογα με θέμα το οποίο μελετούμε.

¹⁰ Είναι αδύνατον για παράδειγμα να κατανοήσουμε και να ορίσουμε τον Μεσαίωνα, αν δεν έχουμε βαθιά γνώση του κομματιού της Ιστορίας που ορίζεται με αυτό τον όρο.

¹¹ Για παράδειγμα, όταν αναφερόμαστε στην μουσική της δεκαετίας του 60 δεν αναφερόμαστε σε οτιδήποτε γράφτηκε ή βγήκε στον αέρα από την 1/1/1960 μέχρι την 31/12/1969 αλλά στη μουσική η οποία ορίζεται και από κάποια άλλα κοινά χαρακτηριστικά πέρα και εκτός από τις πιο πάνω ημερομηνίες (αγγλόφωνη μουσική

	<p>η ανάπτυξη από τους μαθητές και μαθήτριες μιας αίσθησης χρονικής διάρκειας, όταν σκέφτονται σχετικά με τα διάφορα ιστορικά γεγονότα, αλλαγές κ.λπ. Τέλος, τα παιδιά θα πρέπει να κατανοήσουν ότι το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον δεν αποτελούν έννοιες απομονωμένες μεταξύ τους, αλλά έχουν σχέση συνέχειας. Με άλλα λόγια, το παρόν αποτελεί την αιχμή του παρελθόντος, η οποία κινείται προς το μέλλον.</p>
Αλλαγή και συνέχεια	<p>Οι μαθητές και οι μαθήτριες θα πρέπει να κατανοήσουν ότι οι αλλαγές στην Ιστορία μπορεί να είναι εκούσιες ή ακούσιες και ότι ακολουθούν ποικίλες πορείες και ρυθμούς. Πρέπει επίσης να κατανοήσουν ότι η Ιστορία ασχολείται με πολύ μεγαλύτερης κλίμακας αλλαγές από την καθημερινή ζωή και ότι σε πολλές περιπτώσεις οι αλλαγές έχουν να κάνουν με καταστάσεις και θέματα και όχι με απλά γεγονότα. Αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό, γιατί συνήθως οι μαθητές και οι μαθήτριες τείνουν να υποβαθμίζουν τις αλλαγές και να τις βλέπουν ως απλά γεγονότα που προκαλούν κάποια άλλα. Η Ιστορία δουλεύει, επίσης, με την έννοια της συνέχειας (απουσία αλλαγής). Με άλλα λόγια, η Ιστορία ενδιαφέρεται επίσης για καταστάσεις και θέματα που δεν αλλάζουν.</p>
Αναφορές	<p>Οι μαθητές και οι μαθήτριες πρέπει να κατανοήσουν ότι οι αναφορές που έχουμε για το παρελθόν (π.χ. βιβλία Ιστορίας, ιστορικά κείμενα κ.λπ.) δεν αποτελούν πιστά αντίγραφα του παρελθόντος αλλά αναπαραστάσεις του. Δεν υπάρχει καμιά απόλυτα αληθινή αναφορά για το παρελθόν, αφού οι αναφορές προκύπτουν μέσα από τις επιλογές που κάνουν οι συγγραφείς τους και δεν υπάρχουν αναφορές οι οποίες είναι ανεξάρτητες από την προοπτική του συγγραφέα τους. Τέλος, οι μαθητές και οι μαθήτριες πρέπει να κατανοήσουν ότι οι διαφορές στις ιστορικές αναφορές οφείλονται πολλές φορές στα διαφορετικά ερωτήματα τα οποία προσπαθούν να απαντήσουν οι συγγραφείς τους. Άρα, οι προσωπικές προτιμήσεις και προκαταλήψεις δεν είναι ο μοναδικός λόγος για τον οποίο μπορούμε να έχουμε διαφορετικές αναφορές για το ίδιο γεγονός, θέμα, ιστορικό πρόσωπο κ.λπ.</p>
Τεκμήρια	<p>Οι ιστορικοί κατασκευάζουν επιχειρήματα για το παρελθόν ανακρίνοντας τις διαθέσιμες πηγές. Οι μαθητές και οι μαθήτριες θα πρέπει να κατανοήσουν ότι οι πηγές από μόνες τους δεν αποτελούν τεκμήρια. Τα τεκμήρια είναι οι πληροφορίες που παίρνουμε από τις πηγές και οι οποίες μας επιτρέπουν να διατυπώσουμε ή να στηρίξουμε ένα επιχείρημα ή μια άποψη για το παρελθόν. Επιπλέον, δεν είμαστε υποχρεωμένοι να διαλέξουμε τη μια 'σωστή' αναφορά του παρελθόντος, αλλά μπορούμε να εξαγάγουμε τα δικά μας συμπεράσματα μέσα από το συνδυασμό διάφορων, ακόμα και αντικρουόμενων,</p>

συνήθως με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά η οποία παράχθηκε κυρίως κατά τη δεκαετία του 60 αλλά όχι απόλυτα εντός των πιο πάνω ημερομηνιών).

	<p>αναφορών. Οι μαθητές και οι μαθήτριες θα πρέπει επίσης να είναι ικανοί να διακρίνουν ανάμεσα σε καταγραφές του παρελθόντος και σε κατάλοιπα του παρελθόντος.¹² Τέλος, θα πρέπει να έχουν υπόψη ότι η ποιότητα είναι πιο σημαντική από την ποσότητα όταν δουλεύουμε με τεκμήρια. Ακόμα και όταν ένας μεγάλος αριθμός τεκμηρίων υποστηρίζουν μια συγκεκριμένη ερμηνεία, ένα καλύτερο τεκμήριο που υποστηρίζει μια αντίθετη ερμηνεία είναι αρκετό για να προκύψουν διαφορετικά συμπεράσματα.</p>
Αιτίες και συνέπειες	<p>Οι μαθητές και οι μαθήτριες θα πρέπει να κατανοήσουν ότι για να εντοπίσουν αιτίες θα πρέπει να μπορούν να κατανοούν ένα δίκτυο γεγονότων, καταστάσεων και διαδικασιών που σχετίζονται μεταξύ τους και όχι απλά μια σειρά γεγονότων, όπου το προηγούμενο οδηγεί στο επόμενο. Σε αυτό το δίκτυο σημασία έχουν όχι μόνο τα συγκεκριμένα γεγονότα, καταστάσεις και διαδικασίες, αλλά και οι σχέσεις μεταξύ τους. Μελετώντας αυτό το δίκτυο, θα πρέπει να είμαστε σε θέση να επιλέξουμε τα στοιχεία τα οποία είναι ουσιώδη για τα γεγονότα που προσπαθούμε να εξηγήσουμε και τα οποία αποτελούν τις αιτίες. Διάφορες αιτίες μπορεί να έχουν διαφορετικό ρόλο στο ίδιο γεγονός, φαινόμενο, κατάσταση κ.λπ. Για παράδειγμα, μια ή περισσότερες αιτίες μπορεί να προκάλεσαν ένα συγκεκριμένο γεγονός, ενώ μια άλλη ή άλλες μπορεί να καθόρισαν την χρονική στιγμή ή περίοδο που αυτό έλαβε χώρα ή την έντασή του.</p>
Ιστορική ενσυναίσθηση	<p>Οι μαθητές και οι μαθήτριες πρέπει να κατανοήσουν ότι για να είμαστε σε θέση να εξηγήσουμε τη συμπεριφορά των ανθρώπων στο παρελθόν, πρέπει να έχουμε υπόψη τις διαφορετικές τους ιδέες και πεποιθήσεις για τον κόσμο, καθώς επίσης και το διαφορετικό ιστορικό πλαίσιο-συγκείμενο στο οποίο έζησαν. Πρέπει να έχουμε υπόψη ότι τόσο οι ιδέες των ανθρώπων στο παρελθόν, όσο και το συγκείμενο στο οποίο έζησαν, διαφέρουν δραματικά από το δικό μας και ότι μόνο αν καταλάβουμε τους στόχους και τις προθέσεις τους θα είμαστε ικανοί να καταλάβουμε πράξεις τους. Τέλος, θα πρέπει να κατανοήσουν ότι η γνώση του ιστορικού συγκείμενου στο οποίο έζησαν οι άνθρωποι στο παρελθόν είναι απαραίτητη προϋπόθεση για να καταλάβουμε τον διαφορετικό τρόπο με τον οποίο έβλεπαν την κατάσταση στην οποία βρίσκονταν, αλλά και τον κόσμο γενικότερα.</p>

¹² Οι καταγραφές είναι πηγές που κατασκευάστηκαν για να δίνουν πληροφορίες για ένα θέμα το οποίο μελετούμε (π.χ. η στρατιωτική αναφορά από μια μάχη). Κατάλοιπα είναι οι πηγές που δεν προορίζονται για να δίνουν πληροφορίες για το θέμα της ιστορικής μας έρευνας (π.χ. τα κατεστραμμένα κτήρια από μια μάχη). Ο χαρακτήρας μιας πηγής (αν δηλαδή είναι καταγραφή ή κατάλοιπο) εξαρτάται από τον τρόπο που την χρησιμοποιούμε. Αν την χρησιμοποιούμε για να περιγράψουμε την ιστορία που η πηγή είναι κατασκευασμένη για να μεταδώσει, τότε αποτελεί καταγραφή (όπως στο παράδειγμα της στρατιωτικής αναφοράς πιο πάνω). Αν την ίδια πηγή τη χρησιμοποιήσουμε για να διερευνήσουμε κάτι άλλο που δεν έχει σχέση με αυτό που περιγράφει η πηγή (π.χ. να μελετήσουμε τις τεχνολογίες επικοινωνίας που χρησιμοποιήθηκαν, για να κατασκευαστεί η στρατιωτική αναφορά), τότε αυτή αποτελεί κατάλοιπο.

Σημαντικότητα	Οι μαθητές και οι μαθήτριες πρέπει να κατανοήσουν ότι στην Ιστορία η σημαντικότητα αποδίδεται σε γεγονότα, αλλαγές, καταστάσεις, ανθρώπους και φαινόμενα του παρελθόντος από ανθρώπους του παρόντος και αυτή η σημαντικότητα αλλάζει, καθώς αλλάζει το παρόν. Ένα συγκεκριμένο στοιχείο του παρελθόντος μπορεί να έχει διαφορετική σημαντικότητα σε σχέση με διαφορετικά θέματα/ ερμηνείες, διαφορετικές χρονικές κλίμακες και διαφορετικά χρονικά/ χωρικά πλαίσια-συγκείμενα. Πρέπει επίσης να κατανοήσουν ότι η ιστορική σημαντικότητα μπορεί να αλλάζει ανάλογα με τη σχέση ανάμεσα στα γεγονότα (π.χ. ένα γεγονός μπορεί να είναι σημαντικό σε σχέση με κάποιιο άλλο και λιγότερο σημαντικό σε σχέση με ένα τρίτο).
----------------------	---

1.2.2 Ικανότητες

Οι ικανότητες που θα πρέπει οι μαθητές και οι μαθήτριες να αναπτύξουν αποτελούν ουσιαστικά έκφραση των επιστημολογικών εννοιών. Είναι πολύπλοκες και δεν αναπτύσσονται απλώς με την μηχανική εξάσκηση και την επανάληψη, αλλά προϋποθέτουν ουσιαστική κατανόηση των εννοιών και αναστοχασμό.

Στόχος είναι οι μαθητές και μαθήτριες να:

- Χρησιμοποιούν τις ιδέες τους γύρω από τις έννοιες της Ιστορίας για να κτίζουν τις δικές τους ερμηνείες σχετικά με ιστορικά ερωτήματα, αξιολογώντας και χρησιμοποιώντας ποικιλία πηγών ανάλογα με την ηλικία τους και το επίπεδο κατανόησής τους.
- Παρουσιάζουν τα αποτελέσματα της δουλειάς τους με ποικιλία μεθόδων και χρησιμοποιώντας την κατάλληλη ιστορική γλώσσα και συμβάσεις.
- Προβάλλουν τα επιχειρήματά τους σχετικά με τις ερμηνείες τους μέσα από ελεύθερο διάλογο και συζήτηση.
- Αξιοποιούν τις ευκαιρίες που τους προσφέρονται εκτός του σχολείου (μουσεία, αρχαιολογικούς χώρους, ιστορικά κτήρια, μνημεία πολιτιστικής κληρονομιάς, διάφορες εκθέσεις, ντοκιμαντέρ και ιστοσελίδες που σχετίζονται με την Ιστορία κ.τ.λ.), έχοντας ταυτόχρονα κατά νου ότι οι πηγές που προσφέρουν αυτά τα μέσα δεν παύουν να αποτελούν ερμηνείες, και όχι απόλυτες αλήθειες ή ακριβή αντίγραφα του παρελθόντος.
- Χρησιμοποιούν τις σύγχρονες τεχνολογίες ως εργαλεία ιστορικής διερεύνησης, αλλά και ως μέσα με τα οποία μπορούν να παρουσιάζουν και να μοιράζονται τα ευρήματα της ιστορικής τους διερεύνησης.

1.2.3 Στάσεις

Πέρα από την κατανόηση των εννοιών και την απόκτηση δεξιοτήτων ως προς την ιστορική διερεύνηση, επιδιώκεται η ανάπτυξη στάσεων, που αποτελούν θεμελιώδες στοιχείο της επιστήμης της Ιστορίας.

Οι μαθητές/τριες αναμένεται να:

- Επιδεικνύουν σεβασμό προς τα τεκμήρια και είναι σε θέση να κατασκευάζουν αμερόληπτες ιστορικές αναφορές.
- Εκτιμούν τους καλά τεκμηριωμένους ιστορικούς ισχυρισμούς και καταβάλλουν κάθε προσπάθεια να τους επιτυγχάνουν.
- Αποδέχονται την ύπαρξη ποικίλων απόψεων και στάσεων, και υιοθετούν μια πολυπρισματική προσέγγιση ως προς την ερμηνεία των γεγονότων.
- Επιδεικνύουν σεβασμό προς το παρελθόν, τους ανθρώπους του και τα επιτεύγματά τους.
- Αναγνωρίζουν την απόσταση που υπάρχει ανάμεσα σε εμάς και το παρελθόν, αλλά και ανάμεσα σε εμάς και τους ανθρώπους του παρελθόντος· και αναγνωρίζουν ότι υπάρχουν όρια σχετικά με τη γνώση που μπορούμε να έχουμε για το παρελθόν.
- Στέκονται κριτικά απέναντι στις διάφορες περιπτώσεις κακής χρήσης της Ιστορίας, είτε αυτές οφείλονται στην απόρριψη συγκεκριμένων ιστορικών γεγονότων, στη διαστρέβλωση, την παράλειψη και την άγνοια· είτε αυτές προέρχονται από το σφετερισμό του παρελθόντος για ιδεολογικούς σκοπούς.

2. Πηγές

Η χρήση πηγών στη διδασκαλία της Ιστορίας έχει να προσφέρει πολύ περισσότερα από την απλή πρόκληση του ενδιαφέροντος των παιδιών ή τη δημιουργία μιας αίσθησης «αυθεντικότητας». Το βασικό όφελος που προκύπτει από τη χρήση πηγών είναι η ανάπτυξη της ιστορικής σκέψης των παιδιών. Η εργασία με πηγές παρέχει την ευκαιρία στους μαθητές και στις μαθήτριες να προβληματιστούν για τον τρόπο με τον οποίο δομείται η γνώση για το παρελθόν, χρησιμοποιώντας τα ίχνη του παρελθόντος που εξακολουθούν να υπάρχουν στο παρόν. Με αυτό τον τρόπο υποβοηθείται η ανάπτυξη της κατανόησης των παιδιών γύρω από κεντρικής σημασίας έννοιες για την καλλιέργεια της ιστορικής σκέψης (π.χ. ιστορικές αναφορές, τεκμήρια, κατάλοιπα, καταγραφές κ.α.).

Δίνεται η ευκαιρία στους μαθητές και τις μαθήτριες να δουλέψουν με πηγές, οι οποίες:

- ανήκουν σε διάφορα είδη (πρωτογενείς – δευτερογενείς πηγές, γραπτές – παραστατικές πηγές, καταγραφές - κατάλοιπα).
- είναι κατάλληλες για την ηλικία και το επίπεδο κατανόησής τους.
- παρουσιάζουν πολλαπλές προοπτικές από το τοπικό, περιφερειακό και παγκόσμιο συγκείμενο·
- περιλαμβάνουν ένα μεγάλο φάσμα πηγών γνώσης για το παρελθόν: από υλικά κατάλοιπα μέχρι ιστορικές αναφορές διάφορων ειδών· από επίσημες μέχρι προφορικές ιστορίες και παραδόσεις κ.ά..·
- προσφέρουν ευκαιρίες για την ανάπτυξη της ικανότητας των μαθητών και των μαθητριών να ερμηνεύουν, να αξιολογούν και να συγκρίνουν διάφορες ιστορικές αφηγήσεις ως προς τις αντικρουόμενες αναφορές τους·
- συνεισφέρουν ουσιαστικά στην ανάπτυξη της γνώσης περιεχομένου·

- συνεισφέρουν ουσιαστικά στην ανάπτυξη της ιστορικής σκέψης των παιδιών μας.

